

Sygn. akt I UK 51/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 października 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bogusław Cudowski

SSN Zbigniew Myszka

w sprawie z odwołania T. M.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych z udziałem zainteresowanej O.
Spółki Akcyjnej z siedzibą w O.
o emeryturę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 7 października 2014 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 14 sierpnia 2013 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych decyzją z 14 września 2011 r. odmówił T. M. prawa do emerytury, ponieważ w ocenie organu rentowego nie wykazała łącznie 15 lat okresów pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze.

Od powyższej decyzji wnioskodawczynie wniosła odwołanie. Podniosła, że w okresie zatrudnienia w Zakładach Przemysłu Wełnianego O. od 31 grudnia 1981 r. do 30 grudnia 1982 r., w czasie oddelegowania na Oddział Pracy Chronionej z uwagi na stan ciąży, również wykonywała pracę w warunkach szczególnych, a tym samym spełnia przesłanki do nabycia emerytury w wieku obniżonym.

Organ rentowy w odpowiedzi na odwołanie wniosł o jego oddalenie. Przypomniał, że pracodawca nie wykazał spornego okresu w świadectwie wykonywania pracy w szczególnych warunkach. Zainteresowana O. S.A. w piśmie procesowym z 22 lutego 2012 r. wyjaśniła, że w okresie od 1 stycznia 1982 r. do 30 czerwca 1982 r. wnioskodawczynie pracowała na stanowisku szwaczki, które nie było zaliczone do prac w szczególnych warunkach.

Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z 21 września 2012 r., oddalił odwołanie.

Sąd Okręgowy ustalił, że T.M. (urodzona 21 kwietnia 1956 r.) 9 sierpnia 2011 r. wystąpiła z wnioskiem o przyznanie jej prawa do emerytury. Na dzień 1 stycznia 1999 r. udowodniła łączny staż pracy wynoszący 21 lat, 2 miesiące i 11 dni. Niekwestionowany przez ZUS okres zatrudnienia wnioskodawczynie w szczególnych warunkach wyniósł łącznie 14 lat, 6 miesięcy i 28 dni. Są to okresy zatrudnienia: od 16 grudnia 1974 r. do 29 sierpnia 1976 r., od 10 listopada 1977 r. do 30 grudnia 1981 r. i od 2 listopada 1989 r. do 31 grudnia 1998 r. w Zakładach Przemysłu Wełnianego O., na stanowiskach: skręcacz, przewijacz i teksturawacz przędzy. Wnioskodawczynie przystąpiła do otwartego funduszu emerytalnego, ale złożyła wniosek o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, za pośrednictwem Zakładu, na dochody budżetu państwa.

T. M. była zatrudniona w Zakładach Przemysłu Wełnianego O. w okresie od 16 grudnia 1974 r. do 31 lipca 2011 r. Ze względu na ciążę została przeniesiona 31 grudnia 1981 r. z Wydziału Teksturowni (gdzie pracowała na stanowisku teksturawacza) do pracy w Oddziale Pracy Chronionej na stanowisko szwaczki, gdzie pracowała w okresie od 1 stycznia 1982 r. do 30 czerwca 1982 r. będąc w ciąży. Od 1 lipca do 31 grudnia 1982 r. wnioskodawczynie przebywała na zasiłku chorobowym i macierzyńskim, 2 sierpnia 1982 r. urodziła syna i skorzystała z uprawnień z tytułu urodzenia dziecka (urlop macierzyński, następnie urlop wychowawczy). Oddział Pracy Chronionej, jaki funkcjonował w Zakładach

Przemysłu Wełnianego O., był oddziałem, na który przenoszono kobiety w ciąży pracujące wcześniej na wydziałach produkcyjnych. W oddziale tym, w ramach produkcji ubocznej zakładu, ciężarne kobiety zajmowały się szyciem przy użyciu zwykłych maszyn typu Łucznik obrusów, fartuchów gospodarczych, krawatów itp.

Zgodnie z oświadczeniem pracodawcy stanowisko szwaczki w Zakładach Przemysłu Wełnianego O. nie było zaliczane do prac w szczególnych warunkach. Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że stanowisko to nie jest również wymienione w wykazie A stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm., zwanego dalej „rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r.” lub „rozporządzeniem”) oraz w załączniku nr 1 do zarządzenia Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego Nr 7 z dnia 7 lipca 1987 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w zakładach przemysłu chemicznego i lekkiego.

Sąd Okręgowy powołał się na art. 32 ust. 1 i art. 184 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm., zwanej dalej „ustawą o emeryturach i rentach z FUS”), oraz na § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., zgodnie z którym pracownik, który wykonywał prace w szczególnych warunkach wymienione w wykazie A, nabywa prawo do emerytury, jeżeli osiągnął wiek emerytalny wynoszący 55 lat dla kobiet oraz ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Pracą w warunkach szczególnych jest praca świadczona stale i w pełnym wymiarze na stanowiskach wskazanych w załączniku do tego aktu (§ 1 i § 2 rozporządzenia). Okresy pracy w warunkach szczególnych, stosownie do § 2 ust. 2 rozporządzenia, stwierdza zakład pracy, na podstawie posiadanej dokumentacji, w świadectwie wykonywania prac w szczególnych warunkach, wystawionym według wzoru stanowiącego załącznik do przepisów wydanych na podstawie § 1 ust. 2 rozporządzenia, lub w świadectwie pracy.

Sąd Okręgowy stwierdził, że w sprawie sporne było jedynie czy wnioskodawczyni posiada wymagany 15-letni okres zatrudnienia w szczególnych

warunkach, pozostałe warunki do przyznania jej emerytury w wieku obniżonym zostały bowiem spełnione. Wnioskodawczynie twierdziła, że legitymuje się wymaganym okresem zatrudnienia w szczególnych warunkach i domagała się zaliczenia do tego okresu pracy w Oddziale Pracy Chronionej w Zakładach Przemysłu Welnianego O. w okresie od 1 stycznia 1982 r. do 30 czerwca 1982 r. na stanowisku szwaczki.

Poza sporem było, że 31 grudnia 1981 r. wnioskodawczynie została oddelegowana ze względu na ciążę do wykonywania innej, lżejszej pracy na Oddziale Pracy Chronionej, gdzie pracowała jako szwaczka do momentu skorzystania ze zwolnienia lekarskiego (od 1 lipca 1982 r.). Sąd Okręgowy uznał, że począwszy od dnia oddelegowania, tj. 1 stycznia 1982 r., do czasu przejścia na zwolnienie lekarskie i zasilek chorobowy, tj. do 30 czerwca 1982 r., T. M. zaprzestała wykonywania pracy w szczególnych warunkach i rozpoczęła pracę szwaczki, która nie należy do prac w szczególnych warunkach. Wynika to jednoznacznie z pisma nadesłanego przez O. S.A., w którym stwierdzono, że stanowisko szwacz nie jest zaliczane do prac w szczególnych warunkach. Ponadto Sąd Okręgowy zauważył, że skoro praca w szczególnych warunkach jest zabroniona przepisami prawa w odniesieniu do kobiet w ciąży, to zasady logicznego rozumowania nakazują zgodzić się ze stanowiskiem organu rentowego, że praca wnioskodawczynie w tym okresie (kiedy bezspornie była w ciąży i z tego względu przeniesiono ją na inne stanowisko) do takich prac nie może być zaliczona. Ponadto, stanowisko szwacz nie jest wymienione w wykazie A stanowiącym załącznik nr 1 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. W konsekwencji, zdaniem Sądu Okręgowego, wnioskodawczynie nie spełniła przesłanki wykonywania pracy w warunkach szczególnych w wymiarze co najmniej 15 lat i w rezultacie nie nabyła prawa do emerytury zgodnie z art. 32 ust. 1 w związku z art. 184 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniosła ubezpieczona, zarzucając niewłaściwą interpretację art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i niezaliczenie okresu od 31 grudnia 1981 r. do 30 czerwca 1982 r. jako okresu pracy w szczególnych warunkach lub

w szczególnym charakterze. Ponadto, zdaniem skarżącej, stan ciąży, okres pobierania zasiłku chorobowego i macierzyńskiego z tego powodu, nie powinny być wykluczone z okresu prac w szczególnych warunkach. Zdaniem apelującej, jej były pracodawca O. S.A. wydał nieprawidłowej treści świadectwo pracy w szczególnych warunkach.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z 14 sierpnia 2013 r., oddalił apelację.

Niekwestionowany przez ZUS okres zatrudnienia wnioskodawczynie w szczególnych warunkach wyniósł łącznie 14 lat, 6 miesięcy i 28 dni. Sąd Apelacyjny uznał, że spór dotyczył wyłącznie oceny okresu pracy wnioskodawczynie od 31 grudnia 1981 r. do 30 czerwca 1982 r. Ponieważ w tym czasie wnioskodawczynie pozostawała w zatrudnieniu i jego uwzględnienie dałoby w sumie 15 lat pracy w szczególnych warunkach, bezprzedmiotowe są zarzuty apelującej dotyczące nieuwzględnienia okresów zwolnień lekarskich przed urodzeniem dziecka, okresu urlopu macierzyńskiego i urlopu wychowawczego. Ewentualna ocena okresu zwolnienia lekarskiego udzielonego w trakcie wykonywania od 1 stycznia 1982 r. pracy na stanowisku szwaczki (i następujących po nim kolejnych okresów niewykonywania pracy z powodu urodzenia dziecka) jest również uzależniona od ustalenia charakteru pracy na tym stanowisku.

Przedmiot sporu nie odnosi się do ustalenia rodzaju pracy wykonywanej przez wnioskodawczynię w spornym okresie, tylko do oceny czy praca na stanowisku szwaczki w Oddziale Pracy Chronionej spełnia przesłanki pracy w szczególnych warunkach.

Od 31 grudnia 1981 r. do 30 grudnia 1982 r. wnioskodawczynie została przeniesiona z wykonywanej dotąd pracy teksturowacza do innej pracy na Oddziale Pracy Chronionej, gdzie pracowała jako szwaczka do momentu skorzystania ze zwolnienia lekarskiego (od 1 lipca 1982 r.). Ze świadectwa wykonywania pracy w szczególnych warunkach wystawionego przez pracodawcę oraz wykazu stanowisk pracy w Zakładach Przemysłu Wełnianego O., na których praca wykonywana była w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, wynika jednoznacznie, że sporne stanowisko szwaczki na Oddziale Pracy Chronionej nie zostało zaliczone do prac w szczególnych warunkach.

Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego decydującą rolę w analizie charakteru pracy ubezpieczonego z punktu widzenia uprawnień emerytalnych ma możliwość zakwalifikowania jej pod którąś z pozycji wymienionych w wykazie A, stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 14 września 2007 r., III UK 27/07; z 19 września 2007 r., III UK 38/07; z 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07; z 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07 i z 24 marca 2009 r., I PK 194/08). Zajmowane przez wnioskodawczynię stanowisko szwaczki zatrudnionej przy szyciu konfekcji – obrusów, fartuchów, krawatów – nie zostało ujęte w wykazie A stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. Zasady logicznego rozumowania przemawiają przeciwko zaliczeniu okresu pracy kobiety w ciąży do prac w szczególnych warunkach, ponieważ co do zasady praca kobiet w ciąży w szczególnych warunkach jest zabroniona przepisami prawa, a poza sporem jest, że wnioskodawczyni była w ciąży i z tego względu przeniesiono ją na inne stanowisko pracy.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wniosła wnioskodawczyni, zaskarżając wyrok ten w całości. Skarga kasacyjna została oparta na podstawach: 1) naruszenia przepisów postępowania: art. 378 § 1 k.p.c. przez nierozpoznanie sprawy w granicach apelacji w zakresie dotyczącym zarzutów odnoszących się do nieuwzględnienia okresów zwolnień lekarskich i okresu urlopu macierzyńskiego (niezliczenia ich do okresów pracy w szczególnych warunkach); 2) naruszenia prawa materialnego: (-) § 2 ust. 1 w związku z § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w warunkach szczególnych lub szczególnym charakterze, przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że ocena okresu zwolnienia lekarskiego (i następujących po nim kolejnych okresów niewykonywania pracy z tytułu urodzenia dziecka) udzielonego w trakcie wykonywania od 1 stycznia 1982 r. pracy na stanowisku szwaczki jest również uzależniona od ustalenia charakteru pracy na tym stanowisku, a w konsekwencji niezaliczenie do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach, wymaganego do nabycia prawa do emerytury w wieku obniżonym, okresu zatrudnienia, podczas którego pracownik nie wykonywał pracy, a za który otrzymał świadczenia z ubezpieczenia społecznego w związku z chorobą

i macierzyństwem, przypadającego przed 15 listopada 1991 r.; (-) art. 184 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, przez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że ubezpieczona nie spełnia przesłanki osiągnięcia okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach wymaganego w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 60 lat dla kobiet.

Skarżąca wniosła o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego oraz uchylenie w całości wyroku Sądu Okręgowego z 21 września 2012 r., i przekazanie temu Sądowi sprawy do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej skarżąca podniosła, że Sąd Apelacyjny w zaskarżonym wyroku błędnie uzależnił ocenę okresu zwolnienia lekarskiego w okresie ciąży (i następujących po nim kolejnych okresów niewykonywania pracy z tytułu urodzenia dziecka), udzielonego w trakcie wykonywania przez pracownicę pracy na stanowisku niebędącym pracą w warunkach szczególnych, po przeniesieniu jej na podstawie art. 179 k.p. ze stanowiska pracy w warunkach szczególnych w związku ze stanem ciąży, od ustalenia charakteru pracy na tym stanowisku, a w konsekwencji nie zaliczył do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach, wymaganego do nabycia prawa do emerytury w wieku obniżonym, okresu zatrudnienia, przypadającego przed 15 listopada 1991 r., podczas którego nie wykonywała pracy, otrzymała jednak świadczenia z ubezpieczenia społecznego w związku z chorobą i macierzyństwem. Stanowisko Sądu Apelacyjnego jest sprzeczne ze stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w wyroku z 5 listopada 2012 r., II UK 82/12 (OSNP 2013 nr 19-20, poz. 230). Niezaliczenie przez sąd drugiej instancji do stażu pracy w warunkach szczególnych okresów niezdolności do pracy, w których wnioskodawczyni pobierała świadczenia z ubezpieczenia społecznego (zasilek chorobowy, zasilek macierzyński) pozostaje w sprzeczności również z innymi orzeczeniami Sądu Najwyższego, w których Sąd Najwyższy zaliczył do stażu pracy w warunkach szczególnych, wymaganego do uzyskania emerytury w wieku obniżonym, okresy niezdolności do pracy, w których ubezpieczony pobierał zasilek chorobowy lub macierzyński (uchwała Sądu

Najwyższego z 27 listopada 2003 r., III UZP 10/03, OSNP 2004 nr 5, poz. 87, wyroki Sądu Najwyższego: z 7 lutego 2006 r., I UK 154/05, LEX nr 272581; z 17 września 2007 r., III UK 51/07, OSNP 2008 nr 21-21, poz. 328; z 30 stycznia 2008 r., I UK 204/07, OSNP 2009 nr 7-8, poz. 106; z 16 lipca 2009 r., II UK 388/08, LEX nr 533107).

Skarżąca podniosła, że wniosek o uchylenie w całości także wyroku Sądu Okręgowego i przekazanie temu sądowi sprawy do ponownego rozpoznania uzasadniony jest z uwagi na to, że Sąd pierwszej instancji, podobnie jak Sąd drugiej instancji, nie dokonał oceny okresu zwolnienia lekarskiego i następujących później okresów korzystania przez ubezpieczoną ze świadczeń w związku z urodzeniem dziecka, co stanowiło istotę sprawy, a także nie dokonał dokładnych ustaleń faktycznych co do poszczególnych okresów korzystania ze świadczeń z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, których prawidłowe ustalenie i zaliczenie do stażu pracy w warunkach szczególnych przesądza o przyznaniu emerytury w obniżonym wieku.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna ma uzasadnione podstawy. Dotyczy to w szczególności zarzutu naruszenia prawa materialnego przez niewłaściwe jego zastosowanie polegające na przyjęciu, że skarżąca (ubezpieczona) nie spełnia przesłanki okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach wymaganego do nabycia prawa do emerytury w wieku obniżonym (niższym niż 60 lat dla kobiet). Uzasadniony jest w szczególności zarzut błędnej oceny, z punktu widzenia spełnienia przesłanki zatrudnienia w szczególnych warunkach, okresu pozostawania skarżącej w zatrudnieniu mimo nieświadczenia pracy – najpierw, poczynając od 1 lipca 1982 r., okresu korzystania ze zwolnienia lekarskiego w związku z ciążą i pobierania zasiłku chorobowego z tego tytułu, a następnie od 2 sierpnia 1982 r., już po urodzeniu dziecka, okresu urlopu macierzyńskiego związanego z pobieraniem zasiłku macierzyńskiego.

Sąd ubezpieczeń społecznych ma obowiązek zweryfikowania, czy ubezpieczony ubiegający się o świadczenie z ubezpieczenia społecznego spełnia

wszystkie ustawowe warunki pozwalające na ustalenie, że przysługuje mu prawo do tego świadczenia. W rozpoznawanej sprawie istotną kwestią wymagającą rozstrzygnięcia było zaliczenie do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach okresów niewykonywania przez pracownicę pracy z powodu niezdolności do pracy związanej z ciążą (w rozpoznawanej sprawie od 1 lipca do 1 sierpnia 1982 r.) oraz urlopu macierzyńskiego po urodzeniu dziecka (w rozpoznawanej sprawie od 2 sierpnia do 31 grudnia 1982 r.) w sytuacji, gdy okresy te poprzedzało odsunięcie pracownicy w ciąży od pracy w szczególnych warunkach i przeniesienie jej (od 1 stycznia 1982 r.) na czas ciąży do innej, lżejszej pracy na podstawie art. 179 k.p.

Sąd Apelacyjny nieprawidłowo uznał, że spór dotyczył wyłącznie oceny okresu wykonywania przez wnioskodawczynię pracy szwaczki na oddziale Pracy Chronionej od 1 stycznia do 30 czerwca 1982 r. (łącznie przez 6 miesięcy) po przeniesieniu jej do innej, lżejszej pracy niewzbronionej kobietom w ciąży. Ponieważ w tym czasie wnioskodawczyni pozostawała w zatrudnieniu i jego uwzględnienie dawałoby w sumie 15 lat pracy w szczególnych warunkach, za bezprzedmiotowe Sąd Apelacyjny uznał zarzuty apelacji dotyczące nieuwzględnienia okresów zwolnień lekarskich przed urodzeniem dziecka (od 1 lipca 1982 r.), okresu urlopu macierzyńskiego (od 2 sierpnia 1982 r.) i urlopu wychowawczego. W ocenie Sądu Apelacyjnego ewentualna ocena okresu zwolnienia lekarskiego udzielonego w czasie wykonywania od 1 stycznia 1982 r. pracy na stanowisku szwaczki (i następujących po nim kolejnych okresów niewykonywania pracy z powodu urodzenia dziecka) jako okresu pracy w szczególnych warunkach jest bowiem uzależniona od ustalenia charakteru pracy na tym stanowisku. Skoro wnioskodawczyni „przeszła” na zasilek chorobowy, a potem urlop macierzyński, ze stanowiska pracy szwaczki (jako stanowiska niezaliczanego do pracy w szczególnych warunkach), to całego okresu przeniesienia na inne stanowisko pracy na podstawie art. 179 k.p., okresu zwolnienia lekarskiego przed urodzeniem dziecka, okresu urlopu macierzyńskiego i urlopu wychowawczego nie można zaliczyć do okresu pracy w szczególnych warunkach.

Stanowisko Sądu Apelacyjnego jest tylko częściowo trafne – co do niezaliczenia do okresu pracy w szczególnych warunkach okresu wykonywania innej pracy po przeniesieniu kobiety w ciąży na podstawie art. 179 k.p. do pracy

niewzbronionej kobietom w ciąży oraz okresu urlopu wychowawczego. Co do niezaliczenia do okresu pracy w szczególnych warunkach okresu niezdolności do pracy związanej z ciążą, a zwłaszcza okresu urlopu macierzyńskiego, stanowisko Sądu Apelacyjnego nie uwzględnia poglądów prezentowanych w najnowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego, przede wszystkim w wyroku z 5 listopada 2012 r., II UK 82/12 (OSNP 2013 nr 19-20, poz. 230), w którym zaliczono do okresu pracy w szczególnych warunkach, uprawniającego do emerytury na podstawie art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS, okres urlopu wypoczynkowego i urlopu macierzyńskiego kobiety, która pracowała na stanowisku zaliczanym do pracy w warunkach szczególnych, a następnie została w związku z ciążą na podstawie art. 179 k.p. przeniesiona do pracy na inne stanowisko, niezaliczane do stanowisk pracy w warunkach szczególnych, po czym po urodzeniu dziecka korzystała z urlopu macierzyńskiego i pobierała świadczenie z ubezpieczenia społecznego w postaci zasiłku macierzyńskiego, a następnie urlopu wypoczynkowego. Sąd Najwyższy orzekający w sprawie II UK 82/12 nie miał wątpliwości, że przeniesienie kobiety w ciąży ze stanowiska pracy w szczególnych warunkach do łżejszej pracy, niebędącej pracą w szczególnych warunkach, nie powoduje wyłączenia ze stażu pracy w szczególnych warunkach następującego później okresu urlopu macierzyńskiego. Pogląd ten zasługuje na aprobatę, dlatego Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym obecną sprawę podziela go i podtrzymuje. Kobieta zatrudniona na stanowisku pracy zaliczanym do pracy w szczególnych warunkach, wzbronionej kobietom w ciąży, musi być przeniesiona do innej pracy na podstawie art. 179 k.p. Nie można jednak tracić z pola widzenia, że jeśli po skorzystaniu z uprawnień związanych z urodzeniem dziecka wraca do pracy na stanowisko zaliczane do pracy w szczególnych warunkach, powinna mieć zaliczone do okresu zatrudnienia w tych warunkach okresy pobierania zasiłku chorobowego oraz zasiłku macierzyńskiego związane z ciążą i macierzyństwem.

Niezaliczenie przez Sąd Apelacyjny do stażu pracy w warunkach szczególnych okresów niezdolności do pracy, w których wnioskodawczyni pobierała świadczenia z ubezpieczenia społecznego (najpierw zasiłek chorobowy, potem zasiłek macierzyński) nie uwzględnia także innych orzeczeń Sądu Najwyższego, w których zaliczono do stażu pracy w szczególnych warunkach, wymaganego do

nabycia prawa do emerytury w wieku obniżonym, okresy niezdolności do pracy, w których ubezpieczony pobierał zasiłek chorobowy lub macierzyński (por. uchwałę Sądu Najwyższego z 27 listopada 2003 r., III UZP 10/03, OSNP 2004 nr 5, poz. 87, wyroki Sądu Najwyższego: z 7 lutego 2006 r., I UK 154/05, LEX nr 272581; z 17 września 2007 r., III UK 51/07, OSNP 2008 nr 21-21, poz. 328; z 30 stycznia 2008 r., I UK 204/07, OSNP 2009 nr 7-8, poz. 106; z 16 lipca 2009 r., II UK 388/08, LEX nr 533107). Jako przykład zaliczenia okresu pobierania zasiłku chorobowego i zasiłku macierzyńskiego do okresu pracy w szczególnych warunkach można przywołać stanowisko Sąd Najwyższego przedstawione w wyroku z 21 maja 2009 r., II UK 370/08 (OSNP 2011 nr 1-2, poz. 20), w którym stwierdzono, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się jednolicie, iż do okresu pracy w szczególnym charakterze (w tym przypadku pracy nauczyciela) wlicza się okresy nieobecności w pracy spowodowane czasową niezdolnością do pracy, urlopem macierzyńskim i urlopem dla poratowania zdrowia (np. uchwała z 27 listopada 2003 r., III UZP 10/03, OSNP 2004 nr 5, poz. 87 oraz wyrok z 30 lipca 2003 r., II UK 323/02, OSNP 2004 nr 11, poz. 197).

W uchwale z 27 listopada 2003 r., III UZP 10/03, Sąd Najwyższy uznał, że do okresu pracy w szczególnych warunkach, o jakich mowa w § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, wlicza się okresy zasiłku chorobowego w czasie trwania tego stosunku pracy, przypadające po dniu wejścia w życie ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 104, poz. 450 ze zm.). W następstwie tej uchwały doszło do zmiany pierwotnego brzmienia art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS przez dodanie od 1 lipca 2004 r. ust. 1a, zgodnie z którym przy ustalaniu okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze nie uwzględnia się: 1) okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa; 2) okresów, w których na mocy szczególnych przepisów pracownik został zwolniony ze świadczenia pracy, z wyjątkiem okresu urlopu wypoczynkowego. Z

dniem 1 listopada 2005 r. została uchylona regulacja z pkt 2 i pozostała regulacja z pkt 1 ust. 1a art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

W rozpoznawanej sprawie chodzi o okresy sprzed 14 listopada 1991 r., dlatego do sytuacji skarżącej nie ma zastosowania wyłączenie wprowadzone przez dodanie do art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS ust. 1a pkt 1 ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 121, poz. 1264). Orzecznictwo Sądu Najwyższego poszło w kierunku zrównania sytuacji pracowników, którzy nie wykonywali pracy, pobierając świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, także przed zmianą wprowadzoną ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r., co pozwala zaliczyć do pracy w szczególnych warunkach okresy niezdolności do pracy sprzed 1 lipca 2004 r. jako daty wprowadzenia nowej regulacji – dodania ust. 1a do art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 16 lipca 2009 r., II UK 388/08, LEX nr 533107; z 21 maja 2009 r., II UK 370/08, OSNP 2011 nr 1-2, poz. 20; z 17 września 2007 r., III UK 51/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 328; z 30 stycznia 2008 r., I UK 204/07, OSNP 2009 nr 7-8, poz. 106; z 6 stycznia 2009 r., I UK 194/08, LEX nr 737378). Wykazanie w dniu 1 stycznia 1999 r. określonego w art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS okresu wykonywania pracy w szczególnych warunkach wyłącza ponowne ustalenie tego okresu po osiągnięciu wieku emerytalnego, według zasad wynikających z art. 32 ust. 1a pkt 1 tej ustawy obowiązujących po dniu 1 lipca 2004 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 23 kwietnia 2010 r., II UK 313/09, OSNP 2011 nr 19-20, poz. 260; z 13 lipca 2011 r., I UK 12/11, LEX nr 989126; z 18 lipca 2007 r., I UK 62/07, OSNP 2008 nr 17-18, poz. 269).

W art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS chodzi o pracę w szczególnych warunkach w rozumieniu przepisów sprzed 1 stycznia 1999 r., ponieważ to na ten dzień ubezpieczony powinien posiadać pełny okres zatrudnienia w szczególnych warunkach, wymagany w przepisach dotychczasowych. Nie oznacza to jednak, że późniejszy przepis art. 32 ust. 1a pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS jest bez znaczenia dla wykładni pojęcia okresów pracy w warunkach szczególnych przed 1 stycznia 1999 r. Nie można odmówić

ubezpieczonym, od których już na dzień 1 stycznia 1999 r. wymaga się pełnego okresu pracy w szczególnych warunkach, prawa do zaliczenia do okresów pracy w szczególnych warunkach niektórych okresów niewykonywania pracy (pobierania wynagrodzenia chorobowego lub zasiłku chorobowego i macierzyńskiego). Przy wprowadzonym systemowo ograniczaniu emerytur w wieku obniżonym (z tytułu pracy w szczególnych warunkach) w perspektywie emerytur pomostowych nie można pominąć ubezpieczonych, którzy już na 1 stycznia 1999 r. wypracowali 15 lat w szczególnych warunkach, choć urodzili się po 31 grudnia 1948 r. Regulacja z art. 32 ust. 1a pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS ma zatem zastosowanie do kręgu ubezpieczonych objętych art. 184 ustawy, którzy mogą zaliczyć do pracy w szczególnych warunkach okresy niewykonywania pracy, za które otrzymali przed 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa.

Wprowadzenie art. 32 ust. 1a ustawy potwierdza, że § 2 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze nie jest regulacją wyłączną (zamkniętą) w kwestii przesłanki wykonywania stałej pracy w szczególnych warunkach. Nie jest to regulacja pozwalająca na wykluczenie innego stanowiska, mającego zwłaszcza oparcie w akcie wyższego rzędu (ustawie). Nie można wobec tego przyjąć, że skoro § 2 rozporządzenia nie dopuszcza wyjątków, to żadne okresy niewykonywania pracy nie mogą być zaliczane do stażu pracy w szczególnych warunkach. Przed wprowadzeniem regulacji z art. 32 ust. 1a taki kierunek wykładni potwierdził Sąd Najwyższy w uchwale z 27 listopada 2003 r., III UZP 10/03, choć odnosiła się ona tylko do zasiłku chorobowego w czasie zatrudnienia w szczególnych warunkach.

Prowadzi to do wniosku, że odmowa zaliczenia skarżącej okresu zwolnienia lekarskiego z powodu choroby (pobierania zasiłku chorobowego) przed urodzeniem dziecka oraz okresu urlopu macierzyńskiego po jego urodzeniu do okresu pracy w szczególnych warunkach nie była prawidłowa. Zauważyć należy, że pozwany organ rentowy uznał skarżącej łącznie 14 lat, 6 miesięcy i 28 dni pracy w szczególnych warunkach, natomiast okres zwolnienia lekarskiego (pobierania zasiłku chorobowego) przed urodzeniem dziecka oraz okres urlopu macierzyńskiego

wynosił – według ustaleń Sądu Okręgowego – 6 miesięcy (od 1 lipca do 31 grudnia 1982 r.), co łącznie składało się na ponad 15 lat. Urlop macierzyński nie jest zwykłą niezdolnością do pracy i inna wykładnia, odmawiająca zaliczenia okresu urlopu macierzyńskiego do okresu pracy w szczególnych warunkach, mogłaby się spotkać z zarzutem dyskryminacji (ze względu na płeć i uprawnienia kobiety związane z ciążą i urodzeniem dziecka). Nie tylko z tego punktu widzenia okres zasiłku macierzyńskiego różni się od okresu zasiłku chorobowego. Poprzednio był to okres zatrudnienia (art. 11 ust. 1 ustawy z 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników), a potem zasiłek macierzyński był i jest okresem składkowym (art. 2 ust. 1 pkt 5 ustawy 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw i art. 6 ust. 1 pkt 7 ustawy 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych).

Należy również podzielić stanowisko Sądu Najwyższego, które nakazuje każdorazowo ocenić przyczynę niezaliczenia okresu niewykonywania pracy do okresu pracy w szczególnych warunkach. Na przykład, w orzecznictwie przyjęto, że okres pracy wykonywanej stale i w pełnym wymiarze w szczególnych warunkach w rozumieniu § 2 ust. 1 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze może obejmować również czas krótkotrwałych, koniecznych szkoleń pracownika, zwłaszcza wstępnych (wyrok Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75).

Słusznie uznał Sąd Apelacyjny, że brak jest podstaw do zaliczenia do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach czasu przeniesienia pracownicy do wykonywania innej pracy z powodu ciąży na podstawie art. 179 k.p. Trzeba zauważyć, że wykonywana jest wówczas inna praca (dozwolona dla kobiet w ciąży), która z założenia nie może być uciążliwa (szkodliwa). Jest to ograniczone w czasie inne zatrudnienie niż praca w szczególnych warunkach (ze względu na rodzaj pracy wzbronionej kobietom w ciąży) z prawem do wyrównania wynagrodzenia. Odrębna regulacja wynikająca z ochrony pracy kobiet przy jednocześnie odrębnej regulacji dotyczącej emerytury za pracę w szczególnych warunkach przemawia za niewliczaniem tego okresu do okresu pracy w szczególnych warunkach,

uprawniającego do wcześniejszej emerytury, nawet gdy pracownica po zakończeniu okresu ochronnego (po urodzeniu dziecka, urlopie macierzyńskim i urlopie wychowawczym) powraca do poprzedniego zatrudnienia w szczególnych warunkach.

Podkreślenia wymaga, że do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach może być zaliczony jedynie okres niewykonywania pracy, za który pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach nie zalicza się zatem urlopu wychowawczego (wyrok Sądu Najwyższego z 23 kwietnia 2013 r., I UK 561/12, LEX nr 1324260). Okres pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze odnosi się do okresu faktycznego wykonywania takiej pracy, z pominięciem okresów wyłącznie formalnego pozostawania w zatrudnieniu, w których pracownik – zgodnie z treścią łączącego go z pracodawcą stosunku pracy – zajmuje stanowisko, z którym łączy się wykonywanie pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, lecz w rzeczywistości pracy tej nie wykonuje, a tym samym nie jest narażony na uciążliwość związaną z warunkami lub charakterem pracy. Okres niewykonywania pracy nie wpływa zatem na szybszą utratę zdolności pracownika do zarobkowania. Skoro przez pracę w szczególnych warunkach rozumie się wykonywanie takiej pracy, a nie pozostawanie w stosunku pracy, to nie ma podstaw do zaliczenia urlopu wychowawczego do okresu pracy w szczególnych warunkach, skoro pracownik w czasie tego urlopu jest zwolniony z obowiązku świadczenia takiej pracy w takich, szczególnych warunkach. Wyjątek pozwalający na zaliczenie okresów niewykonywania pracy do okresu pracy w szczególnych warunkach obejmuje tylko okres pobierania wynagrodzenia i świadczeń z ubezpieczenia społecznego związanych z ciążą i macierzyństwem.

Niekwestionowany przez ZUS okres zatrudnienia wnioskodawczynie w szczególnych warunkach wyniósł łącznie 14 lat, 6 miesięcy i 28 dni. Sąd Apelacyjny uznał, że spór dotyczył wyłącznie oceny okresu pracy wnioskodawczynie od 31 grudnia 1981 r. do 30 czerwca 1982 r. Tymczasem spór dotyczył także okresu od 1 lipca do 31 grudnia 1982 r., kiedy to wnioskodawczynie przebywała na zwolnieniu lekarskim, pobierając zasiłek chorobowy, a następnie na urlopie

macierzyńskim, pobierając zasiłek macierzyński. Sąd Apelacyjny nie uwzględnił tych okresów pozostawania w zatrudnieniu bez wykonywania pracy, za które wnioskodawczyni otrzymała świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Z przedstawionych wcześniej rozważań wynika natomiast, że to ten okres powinien być przedmiotem oceny Sądu przy ponownym rozpoznaniu sprawy. Uzasadnia to pośrednio także kasacyjny zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c.

W przedstawionych okolicznościach należało podzielić zarzuty skarżącej, że stanowisko Sądu Apelacyjnego wyrażone w zaskarżonym wyroku wynika z błędnej wykładni § 2 ust. 1 w związku z § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w warunkach szczególnych lub szczególnym charakterze, w związku z niezaliczeniem do okresu pracy w szczególnych warunkach okresów niezdolności do pracy, za które wnioskodawczyni otrzymała świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa przed 14 listopada 1991 r., następujących bezpośrednio po przeniesieniu jej na podstawie art. 179 k.p. do innej pracy niewzbronionej kobietom w ciąży.

Zarzuty skargi kasacyjnej uzasadniały uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Z tych przyczyn orzeczono jak w sentencji, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 398²¹ i art. 108 § 2 k.p.c. Nie uwzględniono wniosku skarżącej o uchylenie także wyroku Sądu pierwszej instancji, ponieważ zebrany materiał dowodowy pozwala na wyrokowanie przez Sąd Apelacyjny i brak jest podstaw do zastosowania art. 386 § 4 k.p.c.